DEVENİN YAŞAMIMIZDAKİ YERİ

Editörler
Gamze ÖZOĞUL
Şelale ÖNCÜ GLAUE
Gizem HATİPOĞLU

© Copyright 2019

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN
978-605-258-774-4

Kitap Adı
Devenin Yaşamımızdaki Yeri

Editörler
Gamze ÖZOĞUL
Şelale ÖNCÜ GLAUE
Gizem HATİPOĞLU

Yayın Koordinatörü
Yasin Dilmen

Sayfa ve Kapak Tasarımı
Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No
25465

Baskı ve Cilt
Sonçağ Matbaacılık

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

YAZARLAR LİSTESİ

Tolga AKCAN,

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, İkram Hizmetleri Programı, İzmir. tolga.akcan@deu.edu.tr

Eda AVCI,

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, İzmir. eda.avci@deu.edu.tr

Devrim ERTÜRK,

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, Kültürel Miras ve Turizm Programı, İzmir. devrim.erturk@deu.edu.tr

Gizem HATİPOĞLU,

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, İzmir. gizem.hatipoglu@deu.edu.tr

Şelale ÖNCÜ GLAUE,

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, İkram Hizmetleri Programı, İzmir. selale.glaue@deu.edu.tr

Gamze ÖZOĞUL,

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, İzmir. gamze.ozogul@deu.edu.tr

Süleyman ŞANLI,

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Mardin. suleymansanli@artuklu.edu.tr

Duygu TİBET AKGÜL,

Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İzmir. duygu_tibet@yahoo.com

ÖNSÖZ

Dayanıklı olması, uzun mesafelere yük taşıyabilmesi ile tarih boyunca değer verilen hayvanlar arasında yer alan deve, aynı zamanda Türklerin Anadolu'ya Orta Asya'dan getirmiş oldukları önemli bir kültürel unsur olarak dikkat çekmektedir. Deve, Türkler tarafından yalnızca bir taşıma aracı olarak değil aynı zamanda yol arkadaşı, ailenin bir üyesi olarak değer görmüş ve farklı amaçlarla kullanılmıştır. Devenin gücünden, sütünden, idrarından, tüyünden faydalanılmasına rağmen etinin yaygın olarak tüketilmemesi, Türk kültürü içinde deveye verilen anlam ve değerin önemli bir göstergesidir. Türklerin İslamiyet'i benimsemesi ile peygamber bineği olarak kutsiyet atfedilen deve, Türklerin manevi dünyasında önemli bir yere de sahip olmuştur. Bugün halk edebiyatından, el sanatlarına, eğlence biçiminden, zanaatlara kadar birçok alanda izlerine rastladığımız deve ve devecilik kültürü, kültürel mirasın önemli bir unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Türklerin konar-göçer yaşamdan yerleşik hayata geçmesinin ardından Yörükler ile varlığını devam ettiren deve yetiştiriciliği ve devecilik kültürü, Yörük insanının sermayesi olmuş ve Yörükler hayatlarını deve taşımacılığı ile kazanmaya başlamıştır. Ticari taşımacılığın yaygınlaşması, modernleşme dinamiklerinin kıyı Anadolu'da kendisini hissettirmeye başlaması, develerin güreştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Limanlara yakın olması nedeniyle özellikle batı Anadolu'da deve taşımacılığının etkisi ile farklı bir eğlence biçimi oluşmaya başlamıştır. Bu oluşum ise beraberinde farklı bir kültürün doğmasına neden olmuştur. Erkek develerin fizyolojik olarak güreşe meyilli olması, kervan yollarında deve sahiplerinin doğal olarak oluşan güreş ortamını bir eğlence aracına dönüştürmelerini sağlamıştır.

Teknolojik gelişmelere paralel olarak ulaşım alanında da motorizasyona gidilmesi, deve taşımacılığını sonlandırmış bu durum ise Anadolu'da deve popülasyonunun yok denecek kadar azalmasına neden olmuştur. Bu süreçten sonra varlığını Yörük kültürünün bir parçası olarak devam ettiren devecilik, bugün organizasyon niteliğindeki deve güreşleri ile dikkat çekmektedir. Önemli bir kültürel unsur olan devecilik kültürünün varlığını deve güreşleri sayesinde devam ettirdiğini vurgulamak yerinde olacaktır.

Diğer yandan popülaritesi artan eğlence kültürünün de etkisiyle, devecilik kültüründe de birtakım yozlaşmalar meydana gelmiştir. Eşsiz birçok ritüeli bünyesinde barındıran devecilik kültürünün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için ivedilikle girişimlerde bulunulmalıdır. Geleneksel bir unsur olarak kültümüzün içinden doğmuş olan devecilik kültürü ve deve güreşleri geleneksel kuralları ile yaşatılmalıdır.

Devenin alternatif kullanım alanları, yetiştiriciliği ve devecilik kültürüne dikkat çekmek, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda farkındalık yaratmak amacıyla yazılmış olan bu kitap ile deve, devecilik kültürü ve deve güreşleri farklı disiplinler altında incelenmiştir.

Kitabımızdaki tüm yazarlarımıza bu kitabı çıkarmak için davetimizi kabul ettikleri için ve disiplinlerarası konulara değinerek araştırmalarını ortaya koyarak vermiş oldukları destek nedeni ile teşekkür ederiz. Yüz binlerce kelimeden oluşan bu işbirlikçi projeler birkaç hata ve boşluk içerebilir. Herhangi bir öğretici yorum ve hatta eleştiri her zaman memnuniyetle karşılanacaktır. Bu nedenle, kitapla ilgili herhangi bir sorunu tartışmak için yazarlarımız ile iletişime geçmekten asla çekinmeyin.

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM

Devecilik Kültüründe Daylak Güreşleri.....1

Giriş.....1
Daylak nedir?.....3
Daylak Güreşi Nedir?.....6
Neden Daylak Güreşi Organizasyon Halini Alıyor?.....13
Daylak Güreşlerinin Belli Bir Zaman Aralığı Var mı?.....15
Sonuç.....19
Kaynaklar.....21

2.BÖLÜM

Devecilik Kültürü Unesco Yolunda Mı?.....25
UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ve Kapsamı.25
Devecilik Kültürü ve Deve Güreşlerinin UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi Çalışmaları Açısından Potansiyeli ve Önemi.....31
Sonuç.....35
Kaynaklar.....39

3.BÖLÜM

Deve Donanımı Aksesuarları ve Eğitimi.....45

Giriş.....45
Devenin Türk Kültüründeki Yeri.....46
Develerin Donanımı ve Donanımında Kullanılan El Sanatı Ürünler.....48
Develerin Donanımında Kullanılan El Sanatlarının Ürünlerinin Öğretisi.....54
Sonuç.....59
Kaynaklar.....63

4.BÖLÜM

Selçuk Efes Deve Güreşleri Festivali: Katılımcı Görüşlerine Göre Swot Analizi 67

Giriş 67
Literatür 69
Etkinlik Turizmi 69
Festival Turizmi 71
Yöntem 75
Bulgular 78
Sonuç ve Öneriler 85
Kaynaklar 93

5.BÖLÜM

Deve Güreşlerinin Kültürel Miras Turizmi Açısından Potansiyeli ve Önemi 97

Kültür ve Miras Kavramları 97
Kültürel Miras Kavramı 99
Kültürel Miras ve Turizm 107
Kültürel Miras Unsuru Olarak Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri 111
Sonuç 119
Kaynaklar 123

6.BÖLÜM

Deve Sütü 131

Giriş 131
Deve Sütünün Üretimi ve Özellikleri 133
Deve Sütü ile Yapılan Ürünler 135
Deve Sütünün Kimyasal Bileşimi 138
1. Proteinler 139
2. Yağlar 141
3. Karbonhidratlar 142
4. Mineraller 143
5. Vitaminler 144

Deve Sütünün İnek Sütü ile Karşılaştırılması 145
Deve Sütünün Sağlık Üzerine Etkileri 146
Sonuç.....153
Kaynaklar.....155

7.BÖLÜM

Deve Eti 161

Giriş.....161
İşlenmiş Deve Etinin Önemi.....162
İşlenmiş Deve Etinin Sınıflandırılması.....163
Dünya'da İşlenmiş Deve Etleri 164
Deve Etinin Gelecek Trendleri 170
Sonuç.....171
Kaynaklar.....173

5 DEVE GÜREŞLERİNİN KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİ AÇISINDAN POTANSİYELİ ve ÖNEMİ

Gizem HATİPOĞLU
Gamze ÖZOĞUL
Eda AVCI

Kültür ve Miras Kavramları

Etimolojik olarak kültür, Latince "*cultura*" ya da *"colere"* kelimelerinden gelmektedir. Kültür, tanımlanması güç ve çok boyutlu karmaşık bir kavramdır. Kültür; toplumun ya da toplumsal bir grubun kendine özgü manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerinin bir bütünüdür. Sanat ve edebiyatın yanı sıra yaşam biçimlerini, birlikte yaşama biçimlerini, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançlarını da kapsamaktadır (UNESCO, 2001). Kültür, insanların düşündüğü (davranışlar, inançlar, fikirler ve değerler), yaptığı (davranış modelleri ve yaşam tarzı) ve yarattığı şeyleri (sanat eserleri, el sanatları ve kültürel ürünler) kapsayan bir olgu (Richards, 2001); sembolleri, edebiyatı, sanatı, müziği ve bazıları için bunları şekillendiren toplumun kurumları, değerleri ve deneyimleri aracılığıyla belli bir toplumun yaratıcı ifadesi (Briggs, 2007); tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü (TDK, 2019); bir toplumda bulunmasının yanı sıra aynı zamanda devam eden örf ve adet, dil, gelenek ve yaşam tarzı gibi somut olmayan

öğelerin yanında o toplumun izlerini taşıyan somut unsurların tamamı (Demir, 2008); yaşanarak alışkanlık haline getirilmiş güzel davranışlar bütünü (Bayhan, 2008); bir toplumda öğrenme yoluyla nesilden nesle aktarıldığı için sosyal miras (Şahin, 2010); milletlerin kendi değerlerini, kendisiyle özdeş yaşayış ve inanış biçimlerini, örf ve adetlerini, resim, dans, mimari gibi olgulara bakış açılarını, yani milletlerin sahip olduğu milli şahsiyetlerini yansıtan bilgi, sanat, hukuk, gelenek ve görenekleri de içerisinde barındıran karmaşık bir olgu (Kaplan, 1999; Güvenç, 2002); sanat ve kültürel değerlerle ilgili oluşturdukları uygarlık (Aliağaoglu, 2004); toplumun üyesi olarak bir kişi tarafından edinilen, bilgi, inanç sanat, ahlak, kanun, gelenek ve elde edilen diğer alışkanlık ve yetenekleri içeren karmaşık bir bütün (Karakul, 2007) olarak da tanımlanabilir.

Kültür kavramı için yapılmış olan tanımlar değerlendirildiğinde, toplu yaşamın bir sonucu olduğu, toplumsal gelişimden beslendiği ve sonraki kuşaklara aktarılması gerektiği kültürün özellikleri olarak gösterilebilir (Şahin, 2010). Bir kültürün geleneksel üretim yöntemleri, yaşam tarzı, gelenekler, ibadet şekilleri gibi somut olmayan veya mimari, arkeolojik alanlar, el sanatları, giysiler ve yemekler gibi somut öğeleri geçmişteki topluluklar hakkında bilgi vermektedir (Macdonald ve Joliffe; 2003; Bahçe, 2009). Dolayısıyla, her toplumun kendine özgü kültürü vardır ve zaman içerisinde bu kültürel değerler ve özellikler değişebilmektedir.

Miras; bir neslin kendinden sonra gelen nesile bıraktığı değerler (Aliağaoğlu, 2004); tarihsel, sanatsal, etnolojik, sosyolojik, antropolojik ve dil açısından korunmak için üstün değerde mekân, varlık ve olaylar (Doğaner, 2003); genişleme ve anlamsal transfer (Vecco, 2010) olarak tanımlanmaktadır. Miras geniş bir konsepttir, tabiatı ve kültürel ortamı içerir. Peyzajları, tarihi mekanları, siteleri ve yapılı çevreleri, biyolojik çeşitliliği, koleksiyon-

ları, geçmiş ve devam eden kültürel uygulamaları, bilgi ve yaşayan deneyimlerini kapsar. Çeşitli ulusal, bölgesel, yerli ve yerel kimliklerin özünü oluşturan tarihi gelişimin uzun süreçlerini ifade eder ve modern yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır (Günlü, Pınar ve Yağcı, 2009). Miras kavramı, din, gelenek, görenek, tarihi eserler, sosyal etkinlikler, sanat eserleri, müzik ve fauna gibi kavramları içerisinde barındırmaktadır. Türkiye'de miras olgusunun kültürel mirasla ilişkilendirilmesi sebebiyle, kentsel miras, endüstriyel miras, arkeolojik miras gibi kavramlar kültür ile ilişkilendirilerek ön plana çıkmıştır (Atak, Tatar ve Tunaseli, 2017). Mirasın genel olarak beş ana bileşenden oluştuğu söylenebilmektedir. Bunlar; anıtsal binaları, arkeolojik objeleri ve alanları içeren geçmişten günümüze kalan soyu tükenmekte olan herhangi bir varlık; toplumsal ve bireysel anılar, kültürel ve artistik üretkenlik birikimi; doğal ve kültürel yeryüzü şekilleri ve ürün ve hizmetler şeklinde sıralanabilir (Ramshaw ve Gammon, 2005).

Kültürel Miras Kavramı

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu UNESCO tarafından tanımlanan miras sınıflandırmalarına göre, dünya mirası kültürel, doğal ve karma (hem kültürel hem de doğal) miras olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmaktadır (Yang, Hui-Lin ve Chia-Chun, 2010). Dünya genelinde 2016 yılı itibariyle UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 1052 kültürel ve doğal varlık bulunmakta olup bunların 814 tanesi kültürel, 203 tanesi doğal, 35 tanesi ise karma varlıktır. Her yıl bu sayı artmaktadır. UNESCO, insanlık için değerli olduğu düşünülen, dünyadaki kültürel ve doğal mirasın tanımlanması ve korunmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır (UNESCO, 2003). Kültürel miras, anıtlara, yapı gruplarına ve tarihi, estetik, arkeolojik, bilimsel, etnolojik ya da antropolojik değere sahip siteler anlamına gelmektedir. Doğal miras, olağanüstü fiziksel, biyolojik ve jeolojik oluşumları, tehlike

altındaki hayvan ve bitki türlerinin yaşam alanlarını ve bilimsel, koruma ya da estetik değeri olan alanları ifade etmektedir (Somuncu ve Yiğit, 2010).

Kültürel miras; geçmişten miras alınan ve değişik gerekçelerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak varlığı olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü (Can, 2009); insanoğlunun binlerce yıllık yaşam deneyiminin, aklının ve yaratıcılığının günümüze ulaşmış somut ve somut olmayan değerlerini (Er ve Bardakoğlu, 2016); ritüeller, dil, şarkılar gibi diğer soyut miras ögelerini içeren bir olgu (Ramshaw ve Gammon, 2005); geçmiş nesiller tarafından oluşturulan sözlü ya da sözsüz gelenekler, geleneksel üretim şekilleri, gösteri sanatları, sosyal hayattaki uygulamalar, ritüeller, festivaller ve en önemlisi de deneyimler sonucu ortaya çıkan bilginin gelecek nesillere aktarılması işlevi (Jokilehto, 2005; Vecco, 2010); bir toplumun genel belleği ve bir kültürün varlığını sürdürebilmesi ve özelliklerini gelecek kuşaklara aktarabilmesi açısından önemli bir kavram; geçmişten günümüze somut kültürel unsurların yanında, somut olmayan ve topluluklar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılan uygulamaları, temsilleri, ifadeleri, bilgiyi ve becerileri içeren her türlü unsur (UNESCO; 2003); toplum tarafından oluşturulmuş ve evrensel değer niteliği taşıyan eserlere verilen genel isim (Çınar ve Aydın, 2000); nesiller arası kültürel ve tarihi miras ürünlerinin aktarılmasında köprü, ulusal kimlik oluşturulmasında önemli bir rol oynayan ve sınırlı kaynak niteliği taşıyan değerler (Kiper, 2006); toplumların fikir ve inançlarını, davranış ve yaşama şekillerini, sanata bakış açılarını yansıtan bir olgu (Çetin, 2010); atalardan miras kalan ve coğrafyası, inşa ya da icra sebebi ne olursa olsun insan türünün ortak geçmişini işaret eden değerler (Dönmez ve Yeşilbursa, 2014) olarak tanımlanmaktadır. Kültürel miras, yaşayan kültür kadar, somut ve somut olmayan ögeleriyle, geçmişte biriktirilenlerle ve onlara atıfla ortak belleği

oluşturur. Bu içerikle kültürel miras; kültürel ve sosyal bir süreç, belirli olayların gerçekleşmesiyle edinilen deneyimler olarak, kültürel ve sosyal değişime aracılık ederek ortak değerlerin, anlamların, anlayışların ve kimliğin oluşmasında ve yeniden yaratılmasında bir hatırlama ve hafıza oluşturmanın esas aracıdır (Vecco, 2010).

İnsanlığın ortak değeri olarak kabul edilen tarihsel ve kültürel miras, ulusal olmasının yansıra evrensel olma özelliği de göstermektedir. 1972 yılında UNESCO Genel Konferansında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi'ne göre, kültürel miras; tarihi, estetik, arkeolojik, bilimsel, etnolojik ve antropolojik değere sahip alanlar, yapı grupları ve sit alanlarıdır. Kültürel miras yalnızca tarihi değeri olan yapısal eserleri değil, insanlık değerlerini, toplumların sahip olduğu kültürel öğeleri, bu kültürel öğelerin ortaya çıkardığı örf, adet ve yaşam biçimini de ifade etmektedir (Altaş, 2014). Aslında kültürel miras tanımlanırken hem somut hem de soyut kavramı içermelidir.

UNESCO ise kültürel miras kategorilerini kültürel miras, doğal miras ve silahlı çatışma durumunda miras olmak üzere üçe ayırmaktadır. Kültürel miras ise kendi içinde somut ve somut olmayan kültürel miras olarak ayrılmaktadır. Tablolar, heykeller, sikkeler, el yazmaları, anıtlar, arkeolojik kalıntılar, batıklar ve su altı kalıntıları gibi unsurlar somut kültürel mirası; sözlü gelenekler, gösteri sanatları ve ritüeller soyut kültürel mirası oluşturmaktadır (Dinçer, Ertuğral, Türkay, Özçivit ve Şahinoğlu, 2016).

Kültürel miras kavramı (UNESCO) çalışmalarıyla korumaya değer olan alanlar üzerine yapmış olduğu çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Bu alanla alakalı ilk çalışmada 17 Aralık 1975 tarihinde yürürlüğe giren Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi ile tüm insanlığa ait olan dünya mirasının yok olma tehdidi altındaki doğal ve kültürel mirasının saptanması, korunması, muhafaza edilmesi, teşhiri ve gelecek kuşaklara aktarılması

için kararlar alınmıştır. Türkiye'nin de 1982 yılında dahil olduğu sözleşmede kültürel ve doğal mirasın tanımları yapılmıştır (Çağlar, 2018). "Kültürel Miras" tanım ve kapsam olarak tarihi süreç içinde gelişim göstererek günümüze kadar farklılaşarak gelmiştir. Koruma kavramının oluşum sürecinin ilk aşamalarında sadece önemli anıtsal yapılarla sınırlı olan kültürel miras, zamanla sivil yapıları, kentsel ve kırsal alanları, devamında kültür ve sanat dallarını içeren soyut kategorileri de içine alarak değişmiştir (Güleç Korumaz, 2015). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, kültür mirasını aşağıdaki gibi sınıflarda gruplandırmaktadır (UNESCO, 2001);

a. Anıtlar: Arkeolojik çalışmalar, anıtsal heykeltıraşlık ve ressamlık, yapı gruplarının birimleri veya alt parçaları (arkeolojik değeri ve peyzajla homojenliği ayrı veya bitişik yapılar), tarih, sanat ve bilim gözüyle bakıldığında üstün evrensel değerler olarak değerlendirilen varlıklardır.

b. Beldeler: İnsanın veya insan ile birlikte doğanın beraber ortaya çıkardığı işler, tarihsel, estetik, etnolojik ve antropolojik bakış açısıyla arkeolojik doğa, yazıtlar, mağara tipi konutlar veya bunların birleşimi gibi; tarih, sanat ve bilim gözüyle bakıldığında üstün evrensel değerler olarak değerlendirilen varlıklar olmak üzere farklı birimlerdir.

c. Tarihi olayların meydana geldiği yerler: Mitolojik, dini ya da siyasi olayların geçtiği mekânlardır.

d. Binalar ya da bina kalıntıları: Camiler, kiliseler, şatolar, özelliği olan evler.

e. Sit Alanları: Geçmiş dönemlerin izlerini taşıyan tüm yapılar, kalıntılar, harabeler.

UNESCO bir varlığın Dünya Mirası Listesi'nde yer alması için, en az birine sahip olması gereken kriterleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Yaratıcı insan zekasının ürününü temsil etmesi,
- Tarihin belli bir kesitini veya kültürel mekanını, mimari veya teknolojinin gelişimini, anıtsal sanatları, kent veya peyzaj mimarisinin insani değerler arasındaki etkileşimini göstermesi,
- Kültürel geleneğin, yaşayan ya da yok olmuş bir uygarlığın benzersiz tanıklığını yapması,
- İnsanlık tarihinin anlamını taşıyan veya temsil eden bir yapı, mimari veya teknolojik topluluğun seçkin örneği olması,
- İnsan yerleşimine, toprak veya su kullanımına ilişkin bir örnek sunması, özellikle bu örneğin geri dönüşümü olmayan değişimlerin etkisiyle dayanıklılığını yitirmemesi,
- İstisnai düzeyde evrensel bir anlam taşıyan olaylar veya yaşayan gelenekler, fikirler, inançlar veya sanatsal ve edebî eserlerle bağlantılı olması,
- Evrensel anlamda süregelen ekolojik ya da biyolojik gelişimin örneği olması ya da ekosistem, kaynak su, karaya ait gelişim, hayvan ve bitkisel topluluğun örneği olması.

Kültürel miras veya kültür mirası daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isimdir. Kültürel mirasın kapsamı geniştir, somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olarak iki ayrı kategoride ele alınmaktadır. Toplumların geçmişlerinden kalan tarihi ve kültürü yansıtan mirasları bulunmaktadır. Gerek taşınır gerek taşınmaz gerek somut gerekse de somut olmayan değerleri yansıtan bu mirasa sahip çıkılması ve korunması toplumların devamlılığı için önemli bir durumdur (Gündüz, 2016). Türkiye yer aldığı coğrafya nedeniyle kültürel miras varlığı bakımından zengin bir ülkedir. Geçmişte varlığını sürdürmüş toplumların değerlerini yansıtan tarihi ve kültürel eserler, günümüzde toplumun zenginliği haline gelmiştir. Türk kültürü tarih boyunca çeşitli uygarlıklardan ve kaynaklardan beslenerek günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir (Avcı ve Memişoğlu, 2016).

• ***Somut Kültürel Miras:*** Çağlar boyunca farklı medeniyetlerin ürettiği ve miras bıraktığı somut kültürel unsurların ve yine doğal ve tarihi alanların korunması için UNESCO bir duyarlık oluşturma çabasına girmiş ve 1972 yılında "Somut Kültürel Unsurların Korunması Sözleşmesi" üye devletlerin imzasına açmıştır. Bu sözleşme kültürel miras kavramının ilk defa resmi bir uluslararası sözleşmede yer alması bakımından önemli olduğu gibi, pek çok somut mirasın ve miras alanının koruma altına alınmasını sağlamış olması bakımından da önemlidir. Kültürel miras kapsamında korunması gereken somut öğeler UNESCO (2003) göre "taşınmaz kültür ve tabiat öğeleri" ve "taşınır somut kültürel miras" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Taşınmaz kültür ve tabiat öğeleri dört grup altında toplanmıştır. Bunlar; anıtlar, bina grupları, yerleşim yerleri ve toplumsal tarih açısından önem taşıyan yapılardır (Şahin, 2010). Somut kültürel miras gelecek nesiller için korunması ve saklanması gereken, arkeolojik, mimari, teknolojik ve bilimsel açıdan önem arz eden yapılardır. Bu sebepten dolayı eserlerin hem insan hem de doğa faktörüne karşı uygun bir şekilde korunması önemli bir konudur (Dinçer vd., 2016).

Türkiye'de, çıkarılan yasalar ve uluslararası taraf olunan anlaşmalarla somut kültür varlıkları korunmaya çalışılmaktadır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile kültür varlıkları "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar" olarak tanımlanmıştır. Bu varlıkların bazıları insanlığın ortak mirası kabul edilerek UNESCO tarafından da tescillenmiştir. UNESCO'nun Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi gereği bazı somut doğal ve kültürel varlıklar, belirli kriterlere göre tescillenerek Dünya Miras Listesi'ne alınmakta ve bu mirasa sahip olan ülkelerin de bu mirası korunması için belirli koşullar getirilmektedir (Gülcan, 2010).

• ***Somut Olmayan Kültürel Miras:*** UNESCO, kültürel mirasın korunması yönünde önemli çalışmalar yapmaktadır. Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi, bu adımlardan ilki olarak sıralamak mümkündür. Aynı örgüt tarafından 1989 yılında "Geleneksel ve Popüler Kültürün Korunması Tavsiye Kararı" alınmıştır. 1995 yılından itibaren ise 1999 yılına kadar süren seminerler dizisi ile bu alanda duyarlılık arttırılmaya çalışılmıştır. UNESCO'nun 32. Genel konferansında, 2003 yılında ise "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" imzalanmıştır (Kolaç, 2009). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, "somut olmayan kültürel mirası korumak; ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek; somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliği, uluslararası iş birliği ve yardımlaşmayı sağlamak" amacıyla imzalanmıştır. Bu bağlamda sözlü anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve el sanatları gelenekleri somut olmayan kültürel miras başlıkları olarak belirlenmiştir.

Somut olmayan kültürel miras, sözlü gelenekler, görenekler, dil, müzik, dans, ritüeller, geleneksel ilaçlar ve kültürün tüm maddi özellikleri ile ilişkili özel yetenekleri de kapsamaktadır (Edson, 2004). Türkiye'nin de 2016 yılında imzalayarak resmen taraf olduğu "UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi" somut olmayan kültürel mirası, toplulukların ve bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar olarak ifade etmektedir (UNESCO, 2003). Somut olmayan kültür mirasının bileşenleri genel olarak; efsaneleri, halk hikâyelerini atasözlerini de içerisinde barındıran sözlü gelenek ve anlatımları, meddah ve kukla gibi gösteri sanatlarını, şölenleri ve kutlamaları, gelenek-

sel yemekleri ve dokumacılık, bakırcılık gibi el sanatlarını ifade etmektedir (Aydoğdu Atasoy, 2014). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesinin temel amacı; adından da anlaşılacağı gibi yukarıda sıralanan maddeler kapsamına giren kültürel miras unsurlarının korunması için gerekli önlemlerin alınmasıdır. Bunu sağlayabilmek için; somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değer birliği sağlamak; uluslararası iş birliği ve yardımlaşmayı sağlamak, ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek sözleşmenin diğer amaçları içerisinde sıralanmaktadır (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003: madde 1).

Kuşaktan kuşağa aktarılan somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılmakta ve onlara kimlik ve devamlılık duygusu verilmektedir (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003: madde 2). Bu bağlamda somut olmayan kültürel miras kapsamında;

- Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),
- Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, düğün, doğum, nevruz, vb. kutlamalar),
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),
- El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkari, bakırcılık, halk mimarisi) sıralanmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras genel olarak sözlü geleneğe dayanmaktadır, dolayısıyla varyant ve versiyonlar oluşturmaya açık bir "yaşayan miras" alanıdır. Somut kültür ürünlerinde olduğu

gibi korunması gereken sınırları çevrilebilen, tek ve otantik bir miras değildir. Her aktarımda yeniden üretilen bir miras alanıdır (Gürçayır, 2011).

Kültürel Miras ve Turizm

Kültürel miras, beşerî sermaye, sosyal sermaye ve ekonomik sermayeye benzer şekilde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için kullanılabilecek önemli kaynaklardan birini temsil etmektedir. Kültürel miras, değişen küresel ortamda verimliliğin korunması ve belirli bir bölgedeki turizm faaliyetlerinin gelişim göstermesinde rol üstlenen itici güçler arasında yerini almaktadır (Diana, Cecilia ve Caalin, 2012). Kültürel zenginliği tanıma ve anlama arzusu turizm endüstrisinde birçok turist için önemli motivasyon kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Günümüz turisti yerel kültürü tanımak, yerel halkla iletişim kurmak, yerel festivallere ve etkinliklere katılmak, müzeleri ziyaret etmek, yöresel lezzetleri tatmak istemektedir. Birçok destinasyon, turistlerin beklentilerine ve gereksinimlerine uygun nitelikte ürün/hizmeti sunan diğer destinasyonlara karşı, destinasyonun turistler açısından nasıl cezbedici hale getirilebileceği sorunuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu yönde kültürel miras bakımından zengin olan, ayrıca çeşitli kültürel etkinliklerin düzenlenmesinde cazip olan destinasyonların, daha geniş bir yelpazede turistik arz oluşturulması için büyük başlangıç yapabilecekleri ifade edilmektedir (Gluvačević, 2016).

Bireyler kültürel mirası anlayabilmek, onu diğerlerinden ayırt eden çeşitli özgün faktörleri deneyimleyebilmek için seyahat etmektedir. Turistik seyahatlerin gerçekleşebilmesi için de kültürel mirasın bir çekicilik ve motivasyon kaynağı olarak hizmet sağlayıcılar tarafından ele alınması gerektiği ileri sürülmektedir (Cerdeiras, Pinheiro, Vareiro ve Mendes, 2018). Çünkü kültürel miras bireysel kimliğin ve topluluk kimliğinin oluşturulması, çocuk-

ların eğitimi, toplumun devamlılığı ve geliştirilmesi, rekreasyon fırsatlarının oluşturulması konularında (Endresen, 1999), ayrıca yerel turizm hizmetinin teşvik edilmesi için pazarlama iletişiminde bir araç olarak turizm pazarında rol üstlenmekte, turizm endüstrisinde katma değer oluşturulmasında ve ürün/hizmet imajının desteklenmesi yönünde de katkıda bulunmaktadır (Halim ve Mat, 2010). Diğer taraftan kültürel miraslar etkin bir planlama ve uygulama süreci ile ekonomik ve sosyal yönden turizmin gelişimine önemli katkılar oluşturabileceği gibi, bu durum sürdürülebilir turizmde gelişme elde edildiğinin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir (Karapınar ve Barakazı, 2017).

Son yıllarda mevcut araştırma ve uygulamalar, kültürel mirasa sahip alanlara yüksek talep olduğunu ve bu kaynağa sahip yerlerin turizm alanında daha rekabetçi hale geldiğini göstermektedir. Ayrıca kültürel mirasın etkin bir şekilde tanıtılması ve kullanılması Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'nın ve turizm endüstrisinde yarattığı iş sayısının önemli oranda artış göstermesine yardımcı olabilmektedir (Agisilaos, 2012). Bu bakımdan bir toplumun yaşayış şekli, tarihi ve önemli olaylarını yansıtan özelliklere sahip olan kültürel mirasın turizm ile sıkı bir ilişki içinde olduğunu ifade etmek mümkündür (Uysal, 2018).

Turizm faaliyeti gelir yaratıcı etkisi ile toplulukların yerel, bölgesel ya da ulusal düzeyde kalkınmasında önemli rol üstlenmekte aynı zamanda kültürel mirasın iletişimi ve korunması yönünde de aracılık etmektedir (Throsby, 2016). Turizm endüstrisi kültürel mirasın sürdürülmesinde önemli fırsatlar sunmaktadır. Örneğin toplumsal kimliği yansıtan kentsel alanların oluşturulması, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarının sergilenmesi, yöresel lezzetlerin sunumuna odaklanan mekânlar, fiziksel bozulma riski ile karşılaşan miras alanlarının yerel halka ve turistlere hizmet veren mekânlara dönüştürülmesi kültürel mirasın turistlerle buluşturulmasına ve bu deneyimin yaşatılmasına olanak tanıyan önemli

adımları oluşturmaktadır (Özgürel, 2018). Ancak bir dizi fayda ve fırsattan kaynaklanan kültürel miras ve turizm arasındaki ilişkinin uygun şekilde planlanmaması kültürel miras kaynakları ve bütünlüğü açısından tehdit oluşturabilmektedir. Örneğin taşıma kapasitesinin aşımı kültürel miras üzerinde olumsuz etkiye neden olabilecektir. Eş zamanlı olarak ziyaretçi sayısının fazla olması alanın bütünlüğü ve uygun şekilde korunabilmesi üzerinde tehdit unsuru haline gelebilecektir (Conti, 2015).

Son yıllarda hem niceliksel hem de niteliksel olarak değişim gösteren turizm endüstrisi sosyal ve teknolojik gelişmeler nedeni ile günümüzde milyonlarca kişi için daha uygun maliyetli ve daha erişilebilir hale gelmiştir. Bu değişim turizm endüstrisinde macera turizmi, dini turizm ve ekoturizm gibi yaygın olarak bilinen uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kültürel miras turizmi ise günümüzde turizm endüstrisindeki en hızlı gelişen niş alanlardan birini oluşturmaktadır (McNulty ve Koff, 2014). Genel ilgi ve özel ilgi düzeyinde birçok kişinin kültürel mirası deneyimlemek amacı ile yerel ve uluslararası düzeyde seyahatlere katılım gerçekleştirmesi beraberinde kültürel mirasın birçok destinasyonda turizm faaliyetinin özü haline gelmesine yol açmış, böylece turizmin bir alt grubu olarak kültürel miras turizmi kavramı tanımlanmış ve tanıtılmıştır (Dugulan, Balaure, Popescu ve Vegheş, 2010). Kültürel mirasın turizm için bir kaynak olarak öneminin farkına varılmasıyla birlikte kültürel miras destinasyonları ortaya çıkmaya başlamış ve birçok destinasyon, turizm olanaklarını genişletmek için kültürel miras çekiciliklerini içeren tanıtım ve planlama çabalarına odaklanmıştır (Timothy ve Nyaupane, 2009).

Bireylerin tarih, sanat, gelenekler, görenekler ve destinasyonun özgün yönünü vurgulayan kültürel değerler özelinde gerçekleştirdikleri ziyaretler kültürel miras turizmini ifade etmektedir. Kültürel miras turizmi katılımcıları ziyaret gerçekleştirdikleri

destinasyonun barındırdığı kültür öğeleri ile iletişim kurarak hem kültürel bir deneyim edinmekte hem de bilgi düzeylerini geliştirmektedirler. Bu yönde kültürel miras turizmi katılımcılarının bilgi açısından da yüksek doyum elde edebilecekleri ifade edilmektedir (Barakazı, 2019). Kültürel miras turizmi yerel ekonomiyi canlandırmak, yerel halkın yaşam standartlarını iyileştirmek, turistleri destinasyona çekebilmek, turistlere miras bilgisini yaymak ve kültürel mirası yıkımlara karşı korumak üzerine bir misyon üstlenerek (Binoy, 2011), paydaşlar üzerinde önemli katkılar oluşturmaktadır. Katılımcılar bu mirası deneyim etme yönünde bir kazanıma sahip olurken (Gül ve Gül, 2019), bu potansiyele sahip alanlar da ekonomik açıdan fayda sağlamaktadır. Kültürel miras turizmi katılımcılarının turistik harcamaları diğer turistlere göre daha fazladır ve tercih edilen destinasyondaki konaklama süreleri daha uzundur. Ayrıca kültürel miras turizmi deneyiminden memnun olan turistler tekrar ziyaret etme eğilimi gösterebilmektedirler (Teo, Khan ve Rahim, 2014; Kumar, 2017). Bu durumda kültürel miras turizmini önemli bir ekonomik gelişim aracı olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer taraftan, kültürel miras turizmi, kültürel kökenlerin tanıtılması, bireylerin tarihe veya kültüre ilgisinin güçlendirilmesi ve turistik bir cazibe merkezi olarak bir bölgenin mirasının korunması yönünde güçlü kanıtlar sunan turizm şeklini ifade etmektedir. Bu bakımdan kültürel miras-turizm ilişkisi karşılıklı fayda oluşturabilir ve kültürel mirasın korunmasında turizm önemli rol üstlenebilir (Mrđa ve Bojanić Obad Šćitaroci, 2015).

Bu bilgilerden hareketle turizm endüstrisinin kültürel miras ile bir sinerji oluşturduğunu ifade etmek mümkündür. Kültürel miras varlıkları turistlerin belirli bir destinasyona yönelik talebi üzerinde bir itici güç olarak misyon üstlenmekte, turizm ise bu kültürel miras kaynaklarını endüstriye yansıtarak yeni girişimcilik fırsatlarını ortaya çıkarmaktadır (Alberti ve Giusti, 2012).

Kültürel Miras Unsuru Olarak Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri

Devenin M.Ö. 1.500'lerde Arabistan Yarımadası'nda evcilleştirildiği Anadolu'ya yayılmasının ise M.Ö. 300 yıllarında gerçekleştiğine inanılmaktadır (Wilson, 1998; Akt. Yılmaz ve Ertuğrul, 2015). Deve, dünyanın birçok kurak ve yarı kurak kesiminde önemli sosyoekonomik öneme sahiptir ve insanların beslenmelerinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır (Fırtına ve Akcan. 2019). Dayanıklı bir yük hayvanı olması nedeniyle Türkler tarafından da benimsenmiş olan devenin, Türk tarihinde sadece bir yük hayvanı olarak değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın bir parçası olan güreşlerde de kullanıldığına ilişkin en eski kanıt, Hakasya Cumhuriyeti Sulekskaya yakınlarında yer alan Margiana'da bulunan taş bir tılsımdır. Yine M.Ö. 6. ya da 5. yüzyıllara tarihlenen Kazakistan'ın batısında Beşoba Kurgan'ında bulunan, güreşen ve birbirlerinin arka bacaklarından ısıran çift hörgüçlü iki devenin tasvir edildiği bronz levha konuya ilişkin diğer bir kanıt olarak değerlendirilmektedir (Adamova, 2004). Türklerin İslam'la tanışmasından sonra, peygamber bineği olarak kutsiyet atfedilen develer, Osmanlı İmparatorluğu döneminde sefer sırasında ağır yükleri taşıyarak lojistik hizmet veriyor olmaları nedeniyle oldukça değer görmüştür (Yılmaz, Ertürk ve Ertuğrul, 2014). Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan endüstriyel gelişmelere paralel olarak develer ulaşım aracı olarak kullanılmaktan çıkmış, bu durum ise Anadolu'da deve popülasyonunun düşmesine neden olmuştur. Bu tarihten sonra göçebe Yörükler tarafından yük hayvanı olarak kullanılan develer, Yörüklerin de yerleşik hayata geçmeye başlaması ile varlığını deve güreşleri aracılığıyla devam ettirmiştir (Yılmaz, Ertuğrul ve Wilson, 2011).

Bugün deve güreşlerinin Anadolu'nun Batı kıyısında yer alan Aydın, İzmir, Manisa, Denizli, Muğla, Antalya, Balıkesir ve Çanakkale olmak üzere sekiz il sınırı içerisinde düzenlendiği görül-

mektedir. Bu durumun temel sebebi İnalcık (2009) tarafından da vurgulandığı üzere, Anadolu'nun batı kıyısında bulunan limanların 1700'li yıllar itibari ile tarımsal ürünlerinin ihracatı ile gelişmesidir. Diğer yandan batı bölgelerinde eğlence ve panayır kültürünün de var olması, deve güreşlerinin bu bölgede gelişmesine büyük ölçüde olanak tanımıştır (Beyru, 2011: 143). Türk kültürünün önemli bir unsuru olan devecilik ve deve güreşleri ticari ve sosyo-ekonomik nedenlerle batı Anadolu'da büyük ilgi görmüş ve her yıl düzenli olarak organize edilmeye başlanmıştır (Şanlı, 2017: 152).

Yörük nüfusunun batı Anadolu'da yoğun olarak yaşaması da deve güreşlerinin bölgede kısa sürede sahiplenilmesine ve 1800'lü yıllar itibari ile her geçen gün yaygınlaşmasına neden olmuştur. Kısa süre içerisinde planlı bir organizasyona dönüşen deve güreşleri, yardım toplama aracı haline gelmiş ve güreşlerden elde edilen gelirler kamu ihtiyaçları için kullanılmaya başlanmıştır. Bu yönü ile sosyal bir yardımlaşma aracı haline dönüşen güreşler sayesinde özellikle kırsal bölgelere içme suyu sağlama, okul ve cami yaptırma gibi önemli yararlar sağlanmıştır (Ertürk, 2017: 36).

Deve güreşlerinin 1970'li yıllara kadar il merkezlerinde organize edilmesine rağmen, organizasyonun 1980'lerden sonra kırsal bölgelere kaydığı ve bu tarihten sonra il merkezinde organize edilen ilk deve güreşinin 1990'lardan sonra Aydın'da gerçekleştiği dikkat çekmektedir (Ertürk, 2017: 31). Deve güreşlerinin il merkezlerinde yapılmaya başlanması ile organizasyon yapısında da değişiklikler meydana gelmiştir. 1980'li yıllara kadar cumartesi ve pazar olmak üzere iki gün süresince devam eden güreşler, 1990'lı yıllar itibari ile sadece pazar günü organize edilmeye başlanmıştır. Daha önceleri kırsal bölgelerde yaşayan insanların kente göç etmesi nedeniyle tatil günlerinin pazar günü ile sınırlı olması ve iki gün süren organizasyonlarda dahi baş develerin pazar günü güreşmesi söz konusu durumun temel nedenleri olarak gösterile-

bilir (Ertürk, 2017: 40). Tarih boyunca deve güreşleri, halk kültürünü birleştirici özelliğinin yanı sıra, kişisel yarar güdülmeksizin halka fayda sağlama amacı taşıması ve özellikle hile ve kumar gibi kötü niyetli amaçlar içermemesi açısından da önemli bir toplumsal olay olarak kabul edilmiştir (Güneş ve Güneş, 2017: 96).

Bugün 2019-2020 sezonu itibari ile Aydın, İzmir, Manisa, Denizli, Muğla, Antalya, Balıkesir ve Çanakkale olmak üzere sekiz il sınırı içerisinde toplam 67 adet deve güreşi organizasyonu planlanmaktadır (Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu [DEGÜF], 2019). Buna göre deve güreşleri develerin üreme dönemleri olan Kasım ayı itibari ile başlamakta ve Mart ayının sonuna kadar devam etmektedir. Etkinlikler pazar günleri organize edilmekte ve yaklaşık on sekiz hafta sonu sürmektedir. DEGÜF (2019) tarafından belirtilen deve güreşleri takvimine göre en çok güreş organize edilen ilin Aydın olduğu dikkat çekmektedir. 2019-2020 güreş sezonu boyunca Aydın merkez ve Yazıdere, Turanlar, Koçarlı, Karacasu, Buharkent, İncirliova, Germencik, Sultanhisar, Yenipazar, Kuyucak, Nazilli, Bozdoğan, Köşk, Kuşadası, Ortaklar, Işıklı, Atça Dernek, Köşk Dernek, Hacı Ali Obası, Çine, Didim, Güllübahçe, Söke ilçelerinde toplam yirmi üç adet güreş organize edilmektedir.

Aydın, deve güreşleri tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Kılıçkıran (1987: 126), deve güreşlerinin yaklaşık iki yüz yıl önce Aydın ilinin İncirliova (Karapınar) bucağına bağlı Hıdırbeyli Köyünde başladığını öne sürmektedir. Bu bilginin kesinliği yönünde yeterli veri bulunmasa da Aydın'ın diğer ilçeleri tarafından da aynı iddianın ortaya atılması, bölgenin deve güreşleri açısından önemini ortaya koymaktadır (Güneş ve Güneş, 2017: 73). Tarihi belgeler, deve güreşlerinin Batı Anadolu kervan güzergâhlarının önemli bir bölümünü oluşturan Büyük Menderes ve Küçük Menderes havzaları üzerindeki yerleşim yerlerinde yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Küçük Menderes Havzasında

Tire, Büyük Menderes Havzasında İncirliova ve Germencik deve güreşlerinin yaygınlaşmasında ön plana çıkan yerleşimler olmuşlardır (Çalışkan, 2016: 76). Aktakka ve Demircan (2006: 57-58) İzmir yönüne giden kervanların eski adıyla Karapınar olan İncirliova'da konakladıklarını ve konaklama esnasında dorumların (yavru deve) kendi aralarında oynaştıklarını, deve sahiplerinin ise bu durumu bir eğlence aracı haline getirmesi nedeniyle deve güreşlerinin 19. yüzyıl başlarında bu bölgede başladığını ileri sürmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Aydın ve çevresinde en çok ilgi çeken güreşlerin Köşk ve Germencik'te yapıldığı, tarihi belgelerde yerini alan dikkat çekici bilgilerdir (Güneş ve Güneş, 2017: 81).

DEGÜF (2019) tarafından belirtilen güreş takvimi temelinde deve güreşi organizasyonlarında ön plana çıkan ikinci şehir ise İzmir'dir. Bugün İzmir'de, Sinancılar, Furunlu, Dikili, Kemalpaşa (Bağyurdu), Bergama, Menemen, Selçuk, Tire, Aliağa, Kemalpaşa (Armutlu), Poyracık, Kemalpaşa (Ulucak) ve Bayındır olmak üzere on üç adet deve güreşi organizasyonu bulunmaktadır. İzmir limanı tarih boyunca önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Osmanlı döneminde de kervan taşımacılığının önemli bir durağı olan İzmir, deve güreşleri açısından da dikkat çeken bir kent haline gelmiştir. İzmir'de düzenlenen deve güreşlerine ait ilk tarihi kayıt için 1853 tarihli ferman gösterilebilir. Deve sahipleri tarafından dönemin padişahına, nakliye işinde kullanılan develerin güreş amacıyla Tire çevresinde tutulduğu yönündeki iletilen şikâyet ve şikâyet üzerine yayımlanan ferman, söz konusu tarihlerde Tire'de deve güreşi organizasyonu yapıldığına ilişkin kanıt oluşturmaktadır (Ertürk, 2017:32). Cumhuriyet döneminde de bölgede deve güreşi organizasyonun var olduğu bilinmektedir. 8 Mart 1959 tarihinde kayıtlara geçmiş olan Ödemiş Adagi'de (Ovakent) yardım amaçlı düzenlenen güreş, söz konusu durumu belgeler niteliktedir (Ertürk, 2017:40).

İzmir'de organize edilen güreşler içerisinde Selçuk'un ayrı bir yeri bulunmaktadır. "Deve Güreşlerinin Kırkpınar'ı" olarak nam salan güreşler 1983 yılından bu yana düzenli bir şekilde organize edilmektedir. Deve güreşlerinin turizm gelirlerine katkı sağlayacağı düşüncesi ile 1981 yılında çıkarılan Turizm Teşvik Kanunu kapsamında desteklenmesi, uzun yıllar çeşitli nedenlerle düzenlenemeyen güreşlerin tekrar canlanmasına olanak tanımıştır. 1983-1998 yılları arasından Efes Antik Kenti'nde yer alan antik stadyumda düzenlenen güreşler, sonraki yıllarda tarihi eserlerin zarar görmemesi adına Pamucak Sahilinde düzenlemeye başlanmıştır (Çalışkan, 2010: 59-89). Efes Antik Kenti ile dünyaca tanınan Selçuk'ta deve güreşlerinin organize edilmesi ise devecilik kültürü ve deve güreşlerinin dünya basınında yer almasına ve dünya genelinde seyirci kitlesinin artmasına neden olması açısından önem arz etmektedir (Avcı vd, 2016).

Deve güreşi organizasyonu sayısı bakımından öne çıkan diğer bir destinasyon Çanakkale'dir. Çanakkale merkez ve Tuzla, Geyikli, Bayramiç, Biga, Ayvacık, Çan olmak üzere yedi farklı bölgede düzenli olarak deve güreşleri organize edilmektedir. Şanlı (2017: 103) tarafından da belirtildiği üzere, Çanakkale yöresi yaklaşık 200 deve nüfusu ile zengin deve varlığına sahip olan iller arasında yer almaktadır. Yörüklerin yerleşik hayata geçtiği yerlerden biri olan Çanakkale (Eren, 1994), devecilik kültürünün de ön plana çıktığı, Yörük kültürünün deve güreşleri aracılığı ile devam ettirildiği önemli bölgelerden biridir (Işık, 2016:193). Deve güreşlerinin devam ettiği diğer illere benzer şekilde Çanakkale'de de deve sahiplerinin, develerin barınması için gerekli olan damların inşasına olanak tanıyan kırsal bölgelerde yaşadığı görülmektedir. Devecilik konusunda geniş bir bilgi birikimine sahip olan deve sahiplerinin, deve güreşlerini devecilik kültürünün yaşatılmasında aracı olarak gördüğü dikkat çekmektedir (Şanlı, 2017: 107).

Çanakkale ile benzer şekilde, Gönen, Ayvalık, Karaağaç, Altınova, Burhaniye, Edremit ve Havran olmak üzere yedi farklı ilçede düzenlenen deve güreşleri ile dikkat çeken diğer bir destinasyon ise Balıkesir'dir. Özellikle Burhaniye'de düzenlenen güreşler, diğerlerinden farklı olarak Zeytin ve Zeytinyağı Hasat Festivali ile birleştirilmektedir. Farklı kültürel öğelerin bir araya gelmesi ile festival niteliğinde organize edilen güreşlere 2019 yılında on bin kişi katılmıştır. Ege, Marmara ve Trakya bölgelerinden gelen 210 güreş devesinin mücadele ettiği güreşlere Burhaniye Belediyesi ev sahipliği yapmıştır (milliyet.com.tr).

Çanakkale ve Balıkesir gibi Muğla'da da Kemikler, Güllük, Bodrum, Yatağan, Selimiye, Torbalı ve Milas olmak üzere yedi farklı ilçede deve güreşleri organize edilmektedir. Yörük nüfusunun yoğun olarak izlendiği bölgede, Yörüklerin özellikle besledikleri hayvanlar ile ilintili olarak, Karakeçili, Kızılkeçili, Sarıkeçili, Karatekeli, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Çepni gibi isimler ile anıldığı dikkat çekmektedir (timestopsmugla.com). Diğer bölgelerden faklı olarak Muğla'da dikkat çeken diğer bir konu ise, deveciliğin kadınlar tarafından benimsenmiş olmasıdır. Yörük kültürünün önemli bir parçası olan devecilik, Milaslı kadınlar tarafından büyük destek görmektedir. Yetiştirdikleri develer ile güreşlere katılan kadınlar büyük ilgi uyandırmaktadır. Bugün, bölge halkı tarafından sabırsızlıkla beklenen organizasyonlar arasında yer alan güreşlerde, 100'ün üzerinde deve mücadele etmektedir (mynet.com).

Deve güreşleri geleneğini devam ettiren diğer bir il Manisa'dır. Alaşehir, Salihli, Turgutlu ve Gökkaya ilçelerinde organize edilen güreşler ile dikkat çeken Manisa'da, deve güreşlerinin onlarca yıldır var olduğu ileri sürülmektedir (Gülmez, 2017: 235). 1924, 1927, 1928 ve 1933 yıllarında Turgutlu'da deve güreşleri düzenlendiğine dair belgeler ise iddiaları destekler niteliktedir (Demirci, 2013: 227). Turgutlu ilçesinin İzzettin, Musalar/Yeni-

köy, Çampınar, Sinirli mahalleleri ile Salihli ilçesinin Mersinli ve Emirhacılı mahallelerinin tamamı Yörük nüfusundan oluşmaktadır. Devecilik geleneğini atadan devralan söz konusu bölgelerin yanı sıra, deve yetiştiriciliğine sonradan merak salanların sayısının da azımsanmayacak kadar çok olduğu dikkat çekmektedir (Gülmez, 2017: 202). Manisa, güreşlerde üst klasmanda mücadele eden "Çakır" isimli deve ile temsil edilmektedir (Demirci, 2013: 238).

Bugün, Karacaören, Demre, Kumluca ve Konyaaltı organize edilen deve güreşleri ile tanınan Antalya'da devecilik kültürünün tarihi, Selçuklu Türklerinin bölgeye yerleşmesi ile başlamaktadır. Bölgeye yerleşen Türklerin büyük miktarda deveyi de beraberinde getirdiği düşülmektedir. Bölge halkının yaşamında oldukça önemli bir yere sahip olan devecilik kültürünün etkileri bugün de dikkat çekmektedir. Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Antalya'da da çeşitli nedenlerle deve yetiştiriciliği önemini kaybetse de devecilik kültürü halk edebiyatından, el sanatlarına kadar birçok alanda varlığını sürdürmektedir. Türkiye Ulusal İstatistik Kurumu'nun 2016 yılı verisine göre, bölgede 141 adet deve yer almaktadır. Alanya, Demre, Kemer, Kepez, Kumluca ve Manavgat ilçelerinde yer alan develerin, güreş devesi olmaktan çok turistik amaçlarla yetiştirildiği, pehlivan develerin ise Kumluca, Demre, Kemer ve Karacaören'de bulunduğu bilinmektedir (Davulcu, 2017: 142-143).

2019 yılında 35.si düzenlenen geleneksel deve güreşleri ile dikkat çeken diğer bir il Denizli'dir. Bugün yalnızca Sarayköy ve Buldan ilçelerinde güreş organize edilen bölge, özellikle Sarayköy'de festival niteliğinde gerçekleşen güreşler ile dikkat çekmektedir. Yaklaşık on bin kişinin izlediği güreşlerde, Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerinden gelen 170 deve mücadele etmiştir (haberdenizli.com).

SONUÇ

Kültür tanımlaması karmaşık bir kavramdır. Kültür; toplumun ya da toplumsal bir grubun kendine özgü manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerinin bir bütünüdür. Her toplumun kendine ait bir kültürü bulunmaktadır. Kültürel miras, zamanla biriken bir olgudur. Geçmişten günümüze birçok medeniyetin günümüze kadar gelmiş değerleri ve oluşumları somut ve somut olmayan birçok öğeyi içerisinde barındırmaktadır. Toplum olarak üzerimize düşen görev söz konusu değerleri, kültürü, somut ve somut olmayan mirası korumak ve gelecek nesillere aktarmaktır. Bu sebeple kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması toplumlar için önem arz etmektedir. Bu konuda UNESCO bir adım atmış ve UNESCO Dünya Miras Listesi oluşturmuştur. 16 Kasım 1972 tarihli UNESCO Genel Konferansı'nda kabul edilip, 17 Aralık 1975 yılında yürürlüğe giren Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi ile tüm insanlığa ait olan dünya mirasının yok olma tehdidi altındaki doğal ve kültürel varlıklarının saptanması, korunması, muhafaza edilmesi, teşhiri ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünde kararlar alınmıştır. Bu sözleşme ile ortaya somut ve somut olmayan kültürel miras öğeleri çıkmıştır. Yörük kültürünün önemli bir unsuru olan devecilik de bünyesinde barındırdığı somut ve somut olmayan miras unsurları ile korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken önemli bir miras olarak dikkat çekmektedir. Develerin havutlanması, deve korteji, halı gecesi, cazgırlar, müzik ve oyunlar, geleneksel yöntemlerle üretilen zil/çan ve deve donanımlarıyla devecilik önemli

bir kültürel zenginliği barındırmaktadır (Çalışkan, 2013).

Devecilik ve devecilik kültürünün hayatta kalmasını sağlayan deve güreşleri ise, kültürel mirasın korunması kadar kültürel miras turizminin sürdürülebilirliği açısından da önem taşımaktadır. Düzenlendiği bölgelerde, turistik ürünlerinin turizm pazarında yer almasına aracılık eden deve güreşleri ile bölgeye ekonomik katkı da sağlanmaktadır. Özellikle güreşlerin Kasım-Mart ayları arasında organize ediliyor olması, düşük sezon olarak adlandırılan dönemde düzenlendiği bölgelerde turizmin canlanmasına olanak sağlamaktadır. Kültür turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip olan deve güreşi etkinliklerinin yerel nitelikten çıkıp uluslararası bir festival haline dönüşmesi için konunun farklı perspektiflerden ele alınması gerekmektedir. Devecilik kültürünün lokomotifi olan deve güreşlerinin korunması, gelecek kuşaklara bir miras olarak aktarılması ve sahip olduğu potansiyelin turistik çekiciliğe dönüştürülmesi için yapılacak çalışmalar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- Deve güreşlerinin özgün yapısı korunmalı,
- Tanıtım materyallerinde devecilik kültürüne ait özgün öğeler ön plana çıkartılmalı,
- Pehlivan develerin süslenmesinde kullanılan havut, zil, çan, boyun boncuğu, çul, karın altı keçesi gibi el yapımı öğelerin yok olamaması için önlemler alınmalı,
- Uluslararası platformlarda tanıtım çalışmaları yapılmalı,
- Tanıtım çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından daha çok desteklenmeli
- Devecilik kültürünün, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine girmesi ile ilgili girişimlerde bulunulmalı,
- Deve güreşleri organizasyonuna katılan özellikle yabancı turistlerin satınalma davranışlarının belirlenmesi yönünde çalışmalar yürütülmeli

- Özel ilgi gruplarına yönelik tur düzenleyen seyahat acentalarının konuya dikkatleri çekilmeli,
- Bu sayede, seyahat acentalarının deve güreşlerini bir turistik ürün olarak pazarlamaları sağlanmalı,
- Deve güreşleri kapsamında niş pazar araştırmaları yapılmalı,
- Deve güreşlerine yönelik doğrudan pazarlama kampanyaları ve tutundurma faaliyetleri düzenlenmeli,
- Turizm-kültürel miras boyutu üzerine ağırlık veren destinasyon pazarlama çalışmaları yapılmalı,
- Devecilik kültürü ve deve güreşleri özelinde turistik deneyim derinliğinin arttırılması için müzecilik faaliyetleri yürütülmeli,
- Tur programlarında havut yapımı gibi geleneksel el sanatlarını içeren atölye çalışmalarına yer verilmeli,
- Bu sayede rekabetçi destinasyon kimliği oluşturulmasında kültürel miras etkin olarak kullanılmalıdır.

Kültürel miras turizmi katılımcılarının uzun konaklama süreleri ve tekrar ziyaret eğilimi dikkate alındığında, devecilik kültürünün destinasyonlar özelinde önemli sosyal ve ekonomik kazanımlar oluşturabileceği unutulmamalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta yerel yönetimlerin ve turistik ürün/hizmet sağlayıcılarının, söz konusu kültürel miras alanını uzun süre koruyacak, sürdürülebilirliğini tehdit etmeyecek nitelikte çalışmalar gerçekleştirmeleridir. Türkler tarafından en az dört bin yıldır sürdürülen devecilik kültürünün, sadece bir miras unsuru olarak değil kültür turizmi açısından da sürdürülebilirliği önemsenmelidir.

KAYNAKLAR

Adamova, A. T. (2004). TheIconography of a CamelFight (Trans. by J. M. Rogers), Muqarnas, 21, 1–14.

Agisilaos, E. (2012). Cultural heritage, tourism and the environment, Journal of Sustainable Development, Culture, Traditions, 1(2012), 70-78.

Aktakka, N. & Demircan, M.N. (2006). Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayını.

Alberti, F. G., & Giusti, J. D. (2012). Cultural heritage, tourism and regional competitiveness: The Motor Valley cluster, City, Culture and Society, 3(4), 261-273.

Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye'den örnekler, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/ 33/825/10465.pdf adresinden 07.10.2019 tarihinde erişilmiştir.

Altaş, N. T. (2014). Kentsel dönüşümde kültürel miras değerlerinin korunması: Erzurum örneği, Doğu Coğrafya Dergisi, (19)32, 244.

Atak, O., Tatar, S., & Tunaseli, A. (2017). Kültürel miras oluşumunda festivallerin yeri ve önemi: fethiye müzik köyü üzerine bir değerlendirme, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (52), 1396-1409.

Avcı, M. & Memişoğlu, H. (2016). Kültürel miras eğitimine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerin görüşleri, Elementary Education Online, 15(1), 104-124.

Avcı, E., Özoğul, G. & Yıldız, İ. (2016). Selçuk Efes Deve Güreşlerinin Festival Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi, I. Uluslararası Selçuk Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Bildiriler I. Cilt, Sosyal Bilimler, Edt., Devrim Ertürk; Özgür Gökdemir, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, (e kitap), 220-243.

Aydoğdu, Atasoy, Ö. (2014). Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız (Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri), Ankara: Özyurt Matbaacılık.

Bahçe, A. (2009). Kırsal gelişimde kültür (miras) turizmi modeli, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25.

Barakazı, M. (2019). Şanlıurfa'nın kültürel miraslarından inanç merkezleri üzerine bir araştırma, Social, Mentality and Researcher Thinkers Journal, 5 (23), 1314-1323.

Bayhan, N. (2008). Kültürün gücü mü, gücün kültürü mü? http://www.arkitera.com.tr adresinden 15.10.2019 tarihinde erişilmiştir.

Beyru, R. (2011). 19. Yüzyılda İzmir Kenti, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Binoy, T.A. (2011). Archaeological and heritage tourism interpretation a study, South Asian Journal of Tourism and Heritage, 4 (1),100-105.

Briggs, A. (2007) Kültür, Çev. Sevim Kebeli, Milli Folklor, 74-99.

Can, M. (2009). Kültürel Miras ve Müzecilik. Kültür ve Turizm Bakanlığı. http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0 adresinden 10.11.2019 tarihinde erişilmiştir.

Cerdeiras, A., Pinheiro, B., Vareiro, L. & Mendes, R. (2018). Tourism and valorisation of cultural heritage: the Case of the Castle of Lanhoso. Tékhne – Review of Applied Management Studies, 28-37. doi: 10.2478/tekhne-2019-0010.

Conti, A. L. (2015). Cultural heritage and tourism: possibilities of a sustainable relationship, Technical Transactions Architecture, 10, 15-23.

Çağlar, Z. (2018). UNESCO Dünya Miras Listelerinin Turizme Etkisi: Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın.

Çalışkan, V. (2010). Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Güreşleri, Selçuk Belediyesi Yayınları, No:3, İstanbul: Anka Matbaacılık.

Çalışkan, V. (2013). Somut olmayan kültürel bir mirasın güncel bir değerlendirmesi: Anadolu devecilik kültürü ve deve güreşi şenlikleri, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (11)2013, 137-166.

Çalışkan, V. (2016). Bir Dünya Kültür Mirası: Anadolu'da Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri, Ankara: İncirliova Belediyesi Kültür Yayınları:1.

Çetin, T. (2010). Cumalıkızık Köyünde kültürel miras ve turizm algısı, Milli Folklor, 22(87), 181-190.

Çınar, K. & Aydın, D. (2000). The Sustainability of Cultural Heritage: Two Sample Houses in Konya, Earthquake Safe Lessons to be Learned from Traditional Construction? On The Seismic Performance of Traditional Buildings International Conference, UNESCO, ICOMOS, İstanbul.

Davulcu, M. (2016). Antalya Halk Kültüründe Deve, Devecilik ve Geleneksel Kumluca Deve Güreşleri, I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Bildirileri, Selçuk, İzmir, Sosyal Bilimler (pp 258-297), Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yayınları.

Davulcu, M. (2017). Antalya Yöresi Deve Güreşlerinde Gelenek ve Değişim, Edt. Ertürk, D. & Şanlı, S., Türkiye'de Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri, 137-200, Ankara: Gece Kitaplığı.

Demir, B. (2008). Türkiye'de Kentleşmenin Kentsel Kültürel Mirasa Etkileri, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

Demirci, E. (2013). 1933-1938 Yılları Arasında İzmir Basınında Salihli, Krallardan Efelere Salihli Sempozyumu Bildirileri, Tarih 2. cilt, İzmir: Salihli Belediyesi Kültür Yayınları-No:37.

Diana, D., Cecilia, P. I. & Călin, V. (2012). An assessment of the relationship between the cultural heritage, travel and tourism and sustainable development in the central and Eastern European countries, Annals of the University of Oradea Economic Science Series, 21 (1), 1141-1147.

Dinçer, F. İ., Ertuğral, S. M., Türkay, B., Özçit, H., & Şahinoğlu, Ş. (2016). Süldürülebilir Alternatatif Turizmde Kültürel Mirasın Korunması Üzerine Bir Değerlendirme. I. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi (600-612). Erzincan: Erzican Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulu.

Doğaner, S. (2003). Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu. (16- 8 Nisan 2003), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1-8, İzmir.

Dönmez, C. & Yeşilbursa, C. C. (2014). Kültürel miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa yönelik tutumlarına etkisi, İlköğretim Online, 13 (2), 425-442.

Dugulan, D., Balaure, V., Popescu, I. C. & Vegheş, C. (2010). Cultural heritage, natural resources and competetiveness of the travel and tourism industry in central and Eastern European Countries, Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, 12 (2), 742-748.

Edson G. (2004). Heritage: pride or passion, product or service?, International Journal of Heritage Studies, 10(4), 333-348.

Endresen, K. (1999). Sustainable Tourism and Cultural Heritage: A Review of Development Assistance and Its Potential to Promote Sustainability. New York: NWHO.

Er, Ö. & Bardakoğlu, Ö. (2016). Kültürel mirasın sürdürülebilir turizm

ürünü çeşidi olarak değerlendirilebilmesi: Edirne örneği, İşletme Fakültesi Dergisi, 95-111.

Eren, R. (1994). Çanakkale İlinin Tarih içindeki Gelişim ve Folklor İncelemeleri, Çanakkale: Çanakkale Yayınları.

Ertürk, D. (2017). Türkiye'de Deve Güreşleri, Edt. Ertürk, D. & Şanlı, S., Türkiye'de Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri, 21-70, Ankara.: Gece Kitaplığı.

Fırtına, B. & Akcan, T. (2019). Beslenme Açısından Deve Eti ve Sütü (Eds. D. Ertürk ve Ö. Gökdemir) III. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Bildirileri-, III. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu, 17-18-19 Kasım, Selçuk, İzmir, Fen ve Sağlık Bilimleri, Selçuk Belediyesi Kent Belleği Yayınları.

Gündüz, Y. (2016). Kültürel miras açısından inanç turizmi: Türkiye örneği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gülcan, B. (2010). Türkiye'de kültür turizminin ürün yapısı ve somut kültür varlıklarına dayalı ürün farklılaştırma ihtiyacı, İşletme Araştırmaları Dergisi, 2(1), 99-116.

Güleç Korumaz, S.A., (2015). Kültürel Miras Yönetiminde Karar Destek Sistemlerinin Kullanımına Yönelik Bir Model Önerisi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 186, Konya.

Gülmez, N. (2017). Manisa Yöresinde Geleneksel Deve Güreşleri, Edt. Ertürk, D. & Şanlı, S., Türkiye'de Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri, 201-242, Ankara: Gece Kitaplığı.

Güneş, G. & Güneş, M. (2017). Aydın'da Deve Güreşleri: Tarihsel Bir Analiz, Edt. Ertürk, D. & Şanlı, S., Türkiye'de Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri, 71-100, Ankara: Gece Kitaplığı.

Günlü, E., Pınar, İ., & Yağcı, K. (2009). Preserving cultural heritage and possible impacts on regional development: Case of Izmir, International Journal of Emerging and Transition Economies, 2(2), 213-229.

Gürçayır, S. (2011). Somut olmayan kültürel mirasın korunması üzerine eleştirel bir okuma, Milli Folklor, 5-12.

Güvenç, B. (2002). Kültürün Abc'si, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gül, K. & Gül, M. (2019). Etnik kültürel mirasın turizmde değerlendirilmesi: Küçükköy Boşnak Göçmenleri örneği, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7 (2), 1236-1251.

Gluvačević, D. (2016). The power of cultural heritage in tourism-example of the city of Zadar (Croatia), International journal of Scientific Management and Tourism, 2(1), 3-24.

Halim, M. A. S. A., & Mat, A. C. (2010). The contribution of heritage product toward Malaysian Tourism Industry: A case of eastern coastal of Malaysia, International Journal of Human Sciences, 7(2), 346-357.

Işık, C. (2016). Devecilik Kültüründeki Farklılaşmalar Üzerine Sosyal Antropolojik Bir Analiz, I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu, (Eds. D. Ertürk ve Ö. Gökdemir) I. Uluslararası Selçuk Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu 17-18-19 Kasım, Selçuk, İzmir, Sosyal Bilimler Cilt I, (ss. 184-200), Selçuk Belediyesi Kent Belleği Yayınları.

İnalcık, H. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt 1 1300-1600, Çev. Berktay, H., 3. Baskı, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Jokilehto, J. (2005). Definition of cultural heritage, references to documents in history. http://cif.icomos.org/pdf_docs/Documents%20on%20line/Heritage%20definitions.pdf adresinden 05.10.2019 tarihinde erişilmiştir.

Kaplan, M. (1999). Kültür ve Dil, İstanbul: Dergah Yayınları.

Karakul, Ö. (2007). Tarihi çevrelerde halk mimarisi: Somut olmayan kültürel mirasın yaşama mekanları, Milli Folklor, 151-163.

Karapınar, E. & Barakazı, M. (2017). Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe ören yeri, Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi 1(1), 5-18.

Kılıçkıran, M. N. (1987). Ege de Kış Turizminin Kurtarıcısı Deve Güreşleri" III Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

Kiper, P. (2006) Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması, Türkiye Bodrum Örneği, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Kolaç, E. (2009). Somut olmayan kültürel mirası koruma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi, Millî Folklor, (21)82, 19-31.

Kumar, A. (2017). Cultural and heritage tourism: a tool for sustainable development. Global Journal of Commerce & Management Perspective, 6(6), 56-59.

Macdonald, R. & Joliffe, L. (2003). Cultural rural tourism evidence from Canada, Annals of Tourism Research, (30)2, 308.

McNulty, R., & Koff, R. (2014). Cultural heritage tourism, Partners for livable communities. http://livable.org/storage/documents/reports/CBC/culturalheritagetourism.pdf adresinden 07.11.2019 tarihinde erişilmiştir.

Mrda, A. & Bojanić Obad Šćitaroci, B. (2015). Relationship between tourism and cultural heritage in the spatial planning of tourist destinations on Croatian islands. https://www.researchgate.net/publication/282335661_relationship_between_tourism_and_cultural_heritage_in_the_spatial_planning_of_tourist_destinations_on_croatian_islands_odnos_turizma_i_kulturnog_naslijeda_u_prostornom_planiranju_turistickih_odredista adresinden 05.11.2019 tarihinde erişilmiştir.

Özgürel, G. (2018). Kültürel mirasa bir bakış: Marmaris örneği. Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR), 5(31), 4894-4906.

Ramshaw, G., & Gammon, S. (2005). More than just nostalgia? Exploring the heritage / sport tourism nexus, Journal of Sport Tourism, 229-241.

Richards, G. (2001). The Development of Cultural Tourism in Europe. Cultural Attractions and European Tourism, UK: CAB International Publishing, Wallingford Oxon.

Şahin, İ. D. (2010). Yerel Kültür Mirasının Dijitalleştirilmesi ve Halk Kütüphaneleri: Yalova Örneği. Yerel Kültür Mirasının Dijitalleştirilmesi ve Halk Kütüphaneleri: Yalova Örneği. Ankara, Türkiye: Türkiye Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri Lisansüstü Tez Arşivi.

Şanlı, S. (2017). Çanakkale Yöresinde Devecilik ve Geleneksel Deve Güreşleri: Kültürel Antropolojik Bir Analiz, Edt. Ertürk, D. & Şanlı, S., Türkiye'de Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri, 101-136, Ankara: Gece Kitaplığı.

Somuncu, M. & Yiğit, T. (2010). World heritage sites in Turkey: Current status and problems of conservation and management, Coğrafi Bilimler Dergisi, 8 (1), 1-26.

Teo, C. B. C., Khan, N. R. M., & Rahim, F. H. A. (2014). Understanding cultural heritage visitor behavior: the case of Melaka as world heritage city, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 130, 1-10.

Throsby, D. (2016). Investment in urban heritage conservation in developing countries: Concepts, methods and data. City, Culture and Society, 7(2), 81–86.

Timothy, D. J. & Nyaupane, G. P. (2009). Cultural Heritage and Tourism in the Developing World: A Regional Perspective (Eds.). London: Routledge.

TDK (2019). Kültürün tanımı https://sozluk.gov.tr/?kelime=k%C3%BClt%C3%BCr adresinden 10.10.2019 tarihinde erişilmiştir.

UNESCO (2001). Universal declaration on cultural diversity, http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf adresin-

den 24.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
UNESCO (2003). Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. https://ich.unesco.org/doc/src/15164-EN.pdf adresinden 24.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
Uysal, K. (2018). Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: İznik Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi SBE.
Vecco, M. (2010). A definition of cultural heritage: from the tangible to the intangible. Journal Cultural Heritage, 11(3), 321–324.
Yang, C., Hui-Lin L. & Chia-Chun H. (2010). Analysis of international tourist arrivals in China: The role of world heritage sites, Tourism Management, 31, 827-837.
Yılmaz, O, Ertuğrul, M. & Wilson, T. R. (2011). The domestic livestock resources of Turkey: Camel, Journal of Camel Practice and Research, 2011, 18 (2), 21-24.
Yılmaz, O., Ertürk, Y. E & Ertuğrul, M. (2014). Türklerde deve güreşlerinin Orta Asya'dan Anadolu'ya 4.000 yıllık geçmişi, ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2014, 2 (1), 37–44.
Yılmaz, O. & Ertuğrul, M. (2015). Türk kültüründe deve güreşleri, Bitlis Eren Üniversitesi. SBE. Dergisi, 4(1),157-174.

İnternet Kaynakları

https://www.haberdenizli.com/saraykoy/saraykoy-deve-guresi-10-bin-kisiyi-agirladi-h43635.html adresinden 24.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
https://deguf.org/base/index.php?lx=haberdetay.php&haberid=72 adresinden 24.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
https://www.mynet.com/deveci-kadinlar-yoruk-kulturunu-yasatiyor-180104183470 adresinden 25.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.timestopsmugla.com/tr/yoruk-kulturu adresinden 25.12.2019 tarihinde erişilmiştir.
http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/balikesir/210-guresci-deve-arenaya-cikti-12561017 adresinden 29.11.2019 tarihinde erilmiştir.